

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Nr. 20-2/2025

CLASSICA & CHRISTIANA

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

Classica et Christiana

Revista Centrului de Studii Clasice și Creștine

Fondator: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

Classica et Christiana

Periodico del Centro di Studi Classici e Cristiani

Fondatore: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Comitetul științific / Comitato scientifico

Moisés ANTIQUEIRA (Universidade Estadual do Oeste do Paraná)
Sabine ARMANI (Université Paris 13-CRESC - PRES Paris Cité Sorbonne)
Immacolata AULISA (Università di Bari Aldo Moro)
Andrea BALBO (Università degli Studi di Torino)
Antonella BRUZZONE (Università degli Studi di Sassari)
Livia BUZOIANU (Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța)
Claudio César CALABRESE (Universidad Panamericana - Campus Aguascalientes)
Dan DANA (Centre National de la Recherche Scientifique/HiSoMA (UMR 5189), Lyon)
Beatrice GIROTTI (Alma Mater Studiorum - Università di Bologna)
Maria Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE (Universidad de Alicante)
Attila JAKAB (Civitas Europica Centralis, Budapest)
Fred W. JENKINS (University of Dayton)
Domenico LASSANDRO (Università di Bari Aldo Moro)
Carmela LAUDANI (Università della Calabria)
Patrizia MASCOLI (Università di Bari Aldo Moro)
Dominic MOREAU (Université de Lille)
Sorin NEMETI (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)
Evalda PACI (Centro di Studi di Albanologia, Tirana)
Vladimir P. PETROVIĆ (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
Luigi PIACENTE (Università di Bari Aldo Moro)
Sanja PILIPOVIĆ (Institute of Archaeology, Belgrade)
Mihai POPESCU (C.N.R.S. - ANHIMA, Paris)
Julijana VISOČNIK (Archdiocesan Archives of Ljubljana)
Heather WHITE (Classics Research Centre, London)

Comitetul de redacție / Comitato di redazione

Claudia TĂRNĂUCEANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Nelu ZUGRAVU, director al Centrului de Studii Clasice și Creștine
al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
(*director responsabil / direttore responsabile*)

Correspondența / Corrispondenza:

Prof. univ. dr. Nelu ZUGRAVU
Facultatea de Istorie, Centrul de Studii Clasice și Creștine
Bd. Carol I, nr. 11, 700506 - Iași, România
Tel. ++40 232 201634 / Fax ++40 232 201156
e-mail: nelu@uaic.ro

Toate contribuțiile sunt supuse unei duble analize anonime (*double-blind peer review*), efectuate de specialiști români și străini.

All contributions are subject to a double anonymous analysis (*double blind peer review*), carried out by Romanian and foreign specialists.

La redazione sottopone preliminarmente tutti i contributi pervenuti a un procedimento di doppia lettura anonima (*double-blind peer review*) affidato a specialisti romeni e stranieri.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

Classica et Christiana

**20/2
2025**

**Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a
Imperiului Roman în cultura română contemporană*
(Iași, 14-16 noiembrie 2024)**

editate de

Nelu ZUGRAVU și Ionuț NISTOR

Tehnoredactor: Nelu ZUGRAVU

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
700511 - Iași, tel./fax ++ 40 0232 314947

SUMAR / INDICE / CONTENTS

SIGLE ȘI ABREVIERI – SIGLE E ABBREVIAZIONI / 9

Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a Imperiului Roman în cultura română contemporană*

(Iași, 14-16 noiembrie 2024)

Programul colocviului [The colloquium program] / 11

Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Vestigii romane pe mărcile poștale românești din perioada regimului comunist [Roman antiquities on Romanian postage stamps during the Communist regime] / 17

Roxana-Gabriela CURCĂ, Epigraphic Latin in Romanian studies in post-war period / 43

Dan DANA, Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei [Another interwar Latinism: French-speaking descendants of Rome] / 53

Gabriela E. DIMA, Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu [Ancient Rome as seen by Liviu Rebreanu] / 85

Theodor GEORGESCU, Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche [The image of Rome in Romanian culture through the eyes of ancient Greek writers] / 97

Marian I. HARIUC, „Și în România se lucrează în vederea sărbătoririi lui Ovidiu”. Bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso (1957-1958) [In Romania, Work is also being done in Preparation for the “Celebration of Ovid”: The Bimillenary of the Birth of Publius Ovidius Naso (1957-1958)] / 111

Emanuela ILIE, “Amo, amas, amat...” (1943) de V. Beneș: o distopie totalitară curajoasă, cu un roman și mulți (alți) barbari [“Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș: a courageous totalitarian dystopia, with a Roman and lots of (other) barbarians] / 131

Gheorghe IUTIȘ, Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948 [The history of Rome in school textbooks from the period 1920-1948] / 149

Sorin NEMETI, Școala de arheologie de la Cluj și studiul religiei romane din Dacia [The archaeology School from Cluj and the study of Roman religion in Dacia] / 159

Ionuț NISTOR, Italian language and civilization at the University of Iași in the first half of the 20th century / 171

Adriana PANAINTE, Provincia Moesia Inferior în istoriografia românească de la Vasile Pârvan la tratatul de *Istoria Românilor* (2001) [The province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to the *History of the Romanians* (2001)] / 181

Bogdan POPA, Despre trecutul unui cuvânt. „Daciada”, de la titlu de epopee la competiție sportivă [On the past of a word. “Daciada”, from epos title to sports competition] / 207

Nelu ZUGRAVU, Claudia TĂRNĂUCEANU, Ediții din autorii latini în perioada comunistă – exigențe profesionale, concesiile ideologice [The editions of Latin authors during the Communist period – professional requirements, ideological concessions] / 217

STUDII – STUDI /

Immacolata AULISA, Antichi itinerari di pellegrinaggio al Santuario di San Michele sul Gargano [Ancient pilgrimage routes to the Sanctuary of Saint Michael on the Gargano] / 257

Francesco BOTTI, L'immagine dei Visigoti nella *Cronaca* di Idazio [The description of the Visigoths in the *Chronicle* of Hydatius] / 291

Antonella BRUZZONE, Un capitolo di storia degli studi del Novecento sulla poesia bucolica greca e latina [A chapter of the history of twentieth-century studies on Greek and Latin bucolic poetry] / 309

- Maria Carolina CAMPONE, *Mare undique et undique caelum*: il *topos* del viaggio in mare nell'epistola 49 di Paolino di Nola [*Mare undique et undique caelum*: the *topos* of the sea voyage in Paulinus of Nola's Epistle 49] / 325
- Dalila D'ALFONSO, *Ut iugum continet sirpiculos*: a proposito di 'sirpi' e transumanza in Varro *rust.* 2,2,9 [*Ut iugum continet sirpiculos*: on 'sirpi' and transhumance in Varro *rust.* 2.2.9] / 347
- Beatrice GIROTTI, Pratiche di discredito dalla storiografia pagana del IV secolo d.C.: *muliebritas* vs. *virilitas* nelle rappresentazioni di potere [Practices of discredit in 4th century AD pagan historiography: *muliebritas* vs. *virilitas* in representations of power] / 365
- Alessandro LAGIOIA, "*O misera domus Herculea*": un contributo inedito alla fortuna umanistica del mito di Ercole [*O misera domus Herculea*": an unpublished contribution to the humanistic reception of the myth of Hercules] / 385
- Carmela LAUDANI, Del buon uso della lira: Ermes (Hom. 4) e Teutra (Sil. 11, 288-482) [The good use of the lyre: Hermes (Hom. 4) and Teuthras (Sil. 11, 288-482)] / 421
- Patrizia MASCOLI, Aldelmo di Malmesbury epistolografo [Aldhelm of Malmesbury, epistolographer] / 431
- Manuela MONGARDI, Nuove forme di rappresentazione delle *Augustae* nel III secolo d.C.: il caso dei miliari [New forms of representation of the *Augustae* in the third century AD: the case of milestones] / 443
- Roberto MONTEFINESE, Between sword and cross: the christianization of Roman military culture from persecution to symbolic transformation / 467
- Fabrizio PETORELLA, *Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Cecità e guarigione nella *Vita di Severino* di Eugippio [*Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Blindness and healing in Eugippius' *Life of Severinus*] / 489

Vladimir P. PETROVIĆ, A new votive Roman inscription from Rogatica dedicated to Liber Pater (East Dalmatia) / 509

Daniela SCARDIA, *Audacter facio*: il confronto tra santi nell'*Hom. 6 in Is.* 1-2 di Origene [*Audacter facio*: The comparison between saints in Origen's *Homily 6 on Isaiah* 1-2] / 517

Enrico SIMONETTI, *Lacrimae sua verba sequuntur*: Pathos elegiaco e reticenza emotiva nell'*Eroide* di Ipermestra [*Lacrimae sua verba sequuntur*: Elegiac pathos and emotional reticence in the *Herois* of Hypermnestra] / 551

CRONICA – CRONACA / 567

PUBLICAȚII – PUBBLICAZIONI / 571

SIGLE ȘI ABREVIERI / SIGLE E ABBREVIAZIONI*

<i>ActaMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>AIIAI</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AISC</i>	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice</i> , Cluj.
<i>ANRW</i>	<i>Ausstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung</i> , Berlin-New York.
<i>AȘUI.Istorie</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , S.N., <i>Istorie</i> .
<i>BSAS</i>	<i>Bulletin de la Société archéologique de Sousse</i> , 1903-
<i>CCSL</i>	<i>Corpus Christianorum. Series Latina</i> , Turnhout, 1953 sqq.
<i>CSEL</i>	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Vienna-Leipzig, 1860 sqq.
<i>DACL</i>	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>
<i>EDR</i>	<i>Epigraphic Database Rome</i> .
<i>GCS</i>	<i>Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten (drei) Jahrhunderte</i> , Leipzig-Berlin.
<i>PCBE</i>	<i>Prosopographie chrétienne du Bas-Empire</i> , éd. par A. Mandouze et al., 4 voll., Paris-Rome 1982-2013.
<i>PIR</i>	<i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> .
<i>PL</i>	<i>Patrologia Latina</i> .
<i>RRMAM</i>	D. French, <i>Roman Roads and Milestones of Asia Minor</i> , Vol. III, British Institute at Ankara, 2012-2016.
<i>SAI</i>	<i>Studii și Articole de Istorie</i> , București.
<i>SC</i>	<i>Sources Chrésiennes</i> , Paris-Lyon.
<i>SCIVA</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie</i> , București.
<i>TD</i>	<i>Thraco-Dacica</i> , București.
<i>ThLL</i>	<i>Thesaurus linguae Latinae</i> .

* Cu excepția celor din *L'Année Philologique* și *L'Année Épigraphique* / Escluse quelle segnalate da *L'Année Philologique* e *L'Année Épigraphique*.

UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA”
din IAȘI

FACULTATEA de
ISTORIE

Primăria
Municipiului
Iași

CSCC
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
Receptarea Romei și a Imperiului Roman
în cultura română contemporană

ORGANIZATORI

PROF. UNIV. DR. NELU ZUGRAVU

CONF. UNIV. DR. IONUT NISTOR

Iași, 14-16 noiembrie 2024

Sala H1 (Corp H) / Facultatea de Istorie

**PROIECT FINANȚAT DE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI IAȘI PRIN
H.C.L. NR. 61/28.02.2024**

PROGRAM**Joi, 14 noiembrie 2024****14.00-16.00**Moderator: **Nelu ZUGRAVU****14.00-14.30:** Deschiderea colocviului; salutul organizatorilor:

Dl. Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași

Dl. Liviu MAHA, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Florian MATEI-POPESCU, Președintele Asociației Societatea de Studii Clasice din România

Dl. Nelu ZUGRAVU, Directorul Centrului de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Orationes inaugurales**14.30-15.00:** Cătălin TURLIUC, Iași, *Discurs istoric și post-adevăr în contextul moștenirii lăsate de lumea romană***15.00-15.30:** Emanuela ILIE, *De la distopia interbelică la policier-ul contemporan. (Re)inventări narative ale unei scheme consacrate, cu romani și (alți) barbari***15.30-16.00:** Discuții**16.00-16.30:** Pauză**16.30-18.30****Historica (I)**Moderator: **Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ****16.30-17.00:** Gheorghe IUTIȘ, *Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948***17.00-17.30:** Ovidiu-Iulian SANDU, *Imperiul Roman în scrieri politice din perioada comunistă (1965-1989)***17.30-18.00:** Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, *Dacia și Roma în scrierile părintelui Dumitru Stăniloae***18.00-18.30:** Discuții**18.30:** Cocktail

Vineri, 15 noiembrie 2024**9.00-11.00*****Philologica***Moderator: **Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU****9.00-9.30:** Theodor GEORGESCU, *Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche***9.30-10.00:** Nelu ZUGRAVU, Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, *Ediții din autorii latini în perioada comunistă - exigențe profesionale, concesiile ideologice***10.00-10.30:** Roxana-Gabriela CURCĂ, *Latina epigrafică în cercetarea românească postbelică***10.30-11.00:** Discuții**11.00-11.15:** Pauză**11.15-13.00*****Scholastici***Moderator: **Ionuț NISTOR****11.15-11.45:** Dan DANA, *Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei***11.45-12.15:** Cătălin BOTOȘINEANU, *O competiție simbolică uitată. Bursierii ieșeni ai Școlii Române din Roma în perioada interbelică***12.15-12.45:** Iulian Cătălin DĂNILĂ, *Fascinația Romei printre bursierii Școlii Române de la Roma***12.45-13.00:** Discuții**13.00-15.00:** Pauză**15.00-16.30*****Postclassica***Moderator: **Bogdan CEOBANU****15.00-15.30:** Ionuț NISTOR, *Limba și civilizația italiană la Universitatea ieșeană în prima jumătate a secolului al XX-lea***15.30-16.00:** Marian-Ionuț HARIUC, *Schimburi culturale româno-italiene în anii destinderii comuniste: locul Antichității romane***16.00-16.30:** Discuții**16.30-16.45:** Pauză

16.45-18.15***Litteraria***Moderator: **Emanuela ILIE****16.45-17.15:** Gabriela DIMA, *Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu***17.15-17.45:** Ioana PETCU-PĂDUREAN, *Imaginaea Romei antice pe scena teatrului românesc prin filtrul shakespeareian. Titus Andronicus și Iulius Caesar***17.45-18.15:** Discuții**18.15:** Cocktail**Sâmbătă, 16 noiembrie 2024****9.00-10.30*****Historica (II)***Moderator: **Lucrețiu-Ion BÎRLIBA****9.00-9.30:** Adriana PANAITTE, *Provincia Moesia Inferior în istoriografie românească de la Vasile Pârvan la tratatul de Istoria românilor***9.30-10.00:** Florian MATEI-POPESCU, *Provincia Dacia în istoriografia românească din perioada 1960-2001***10.00-10.30:** Sorin NEMETI, *Contribuția școlii clujene de istorie și arheologie la studiul religiei romane***10.00-10.30:** Discuții**10.30-10.45:** Pauză**10.45-12.30*****Miscellanea***Moderator: **Cătălin TURLIUC****10.45-11.15:** Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, *Vestigii romane în emisiuni filatelice românești din perioada regimului comunist***11.15-11.45:** Bogdan-Alexandru JITEA, *Dacii și romanii pe marele ecran ceaușist***11.45-12.15:** Bogdan POPA, *Continuitate și antiteză. Contextul social-politic al Daciei***12.15-12.30:** Discuții**12.30:** Închiderea colocviului. Concluzii
Ionuț NISTOR, Nelu ZUGRAVU

Participanți

- Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
- Cătălin BOTOȘINEANU, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași
- Roxana-Gabriela CURCĂ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Dan DANA, Centre National de la Recherche Scientifique/ HiSoMA (UMR 5189), Lyon
- Iulian Cătălin DĂNILĂ, Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea „Apolonia” din Iași
- Gabriela DIMA, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Theodor GEORGESCU, Departamentul de Limbi și Literaturi Romanice, Clasice și Neogreacă, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București
- Marian-Ionuț HARIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Emanuela ILIE, Departamentul de Românistică, Jurnalism și Literatură comparată, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Gheorghe IUTIȘ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Bogdan-Alexandru JITEA, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București
- Florian MATEI-POPESCU, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Sorin NEMETI, Departamentul de Istorie Veche și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- Ionuț NISTOR, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
- Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Adriana PANAITTE, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Ioana PETCU-PĂDUREAN, Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași
- Bogdan POPA, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- Ovidiu-Iulian SANDU, Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos, Județul Iași
- Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Cătălin TURLIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Nelu ZUGRAVU, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

EPIGRAPHIC LATIN IN ROMANIAN STUDIES IN POST-WAR PERIOD *

Roxana-Gabriela CURCĂ**
("Alexandru Ioan Cuza" University of Iași)

Keywords: *Latin language, epigraphy, Romanian state of the art.*

Abstract: *This bibliographic research aims to consider the study of epigraphic Latin in Dacia and Moesia Inferior in Romanian exegesis. Several stages of evolution of this type of research can be distinguished, from the initial phase of publishing fundamental syntheses to the emergence of new specialized approaches, in line with internationally updated methodologies.*

Cuvinte-cheie: *limba latină, epigrafie, istoricul cercetării românești.*

Rezumat: *Latina epigrafică în studiile românești din perioada postbelică. Această cercetare de natură bibliografică își propune să ia în considerare studiul latinei epigrafice din Dacia și Moesia Inferior în exegeza românească. Se disting mai multe etape de evoluție a cercetărilor de acest tip, de la faza inițială a publicării sintezelor fundamentale la apariția unor abordări specializate noi, în concordanță cu metodologiile actualizate pe plan internațional.*

Introduction

Our study is structured around a two-pronged approach: examination of the state of the art at the international level; outlining the most significant Romanian comprehensive and sectorial studies from the post-war period to the present day (underlying the significance of the antebelic Romanian publications as a starting point). The purpose

* This work was supported by a grant of the Ministry of Education and Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-IV-P1-PCE-2023-1560, within PNCDI IV. I am thankful to Prof. dr. Nelu Zugravu for recommending the idea of this present research, for his thoughtful comments, and insightful remarks, and to our colleague and friend, Dr. Florian Matei-Popescu, for the valuable suggestions and observations on our present work.

** roxanigabriela@yahoo.com

of this paper is to inventory, without claiming to be exhaustive, the most important research in Romanian exegesis on Latin grammar, as evidenced by the epigraphic data (phonetic, morphological, syntactic, and lexical domains)¹. Studies focused on the Romanian bibliography on the formation of the Romanian language will be addressed only tangentially, in accordance with the objective of the present research.

International state of the art

Before presenting the state of research in Romania, it is worth mentioning the state of the art at the international level for different provinces of the Roman Empire. We selectively mention the analysis of the Latin language's features in the inscriptions from Aquitania², Africa³, Britannia⁴, Gallia⁵, Hispania⁶, Italia⁷, Pannonia⁸, oriental provinces⁹, offering a methodology for scholars to follow. J. N. Adams's well-known and ground-breaking works¹⁰, including the most recent studies on Latin loanwords to ancient Greek¹¹, and on language policy¹², should also be mentioned in the context. In terms of research projects, it is mandatory to emphasize the recent interdisciplinary project *LatinNow: Latinization of the North-Western Roman Provinces*:

¹ The exegesis on Roman onomastics was not taken into account in this research, as it represents a separate subject of study.

² K. Fodor, *Changes of the Latin language in Aquitaine as reflected by the inscriptions*, *AAntHung*, 49, 2009, 39-50.

³ A. Saastamoinen, *The Phraseology of Latin Building Inscriptions in Roman North Africa*, Helsinki, 2010.

⁴ S. Kiss, *Tendances évolutives du latin tardif dans la Britannia romaine (d'après les inscriptions)*, *AAntHung*, 49, 2009, 69-75.

⁵ J. Pirson, *La langue des inscriptions latines de la Gaule*, Bruxelles, 1901.

⁶ A. J. Carnoy, *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*, Bruxelles, 1906.

⁷ V. Väänänen, *Le latin vulgaire des inscriptions pompéiennes*, Berlin, 1966.

⁸ B. Fehér, *Pannonia latin nyelvtörténete*, Budapest, 2007.

⁹ G. Galdi, *Grammatica delle iscrizioni latine dell'impero (province orientali)*. *Morfosintassi nominale*, Roma, 2004.

¹⁰ J. N. Adams, *Bilingualism and the Latin Language*, Cambridge, 2003; idem, *The Regional Diversification of Latin 200 BC-AD 600*, Cambridge, 2007.

¹¹ E. Dickey, *Latin Loanwords in Ancient Greek. A Lexicon and Analysis*, Cambridge, 2023 (with the extensive and updated bibliography).

¹² E. Bozia, *Politics of language. Foreign nativeness and identity in the Roman Empire*, Bloomsbury Academic, London-New York-Oxford-New Delhi-Sydney, 2025 (with the extensive and updated bibliography).

Sociolinguistics, Epigraphy, and Archaeology (<https://latinnow.eu/>), based on digital tools¹³.

Comprehensive studies

The first comprehensive Romanian study regarding the features of the Latin language based on epigraphic evidences belongs to P. Drăgoiescu¹⁴. Although this research has been criticized for its shortcomings, it represents the starting point for Romanian publications on this topic.

After three decades, H. Mihăescu's monograph from 1960 represents the foundational work for the study of epigraphic Latin for the provinces Dalmatia, Noricum, Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Moesia Superior, Moesia Inferior, and Dacia. The volume undertakes approximately 20,300 inscriptions, conducting rigorous analysis from a phonetic, morphological, syntactic, and lexical perspective¹⁵.

The ground-breaking success of the 1960 monograph, as the author himself acknowledges, prompted H. Mihăescu to publish in 1978 a more detailed version in French, which proved to be a key contribution in the field¹⁶. The new title was the result of criticism of the title of

¹³ For the results of this project, see the publications: A. Mullen (ed.), *Social Factors in the Latinization of the Roman West*, Oxford, 2023; A. Mullen and G. Woudhuysen (eds.), *Languages and Communities in the Late Roman and Post-Imperial Western Provinces*, Oxford, 2023; A. Mullen and A. Willi (eds.), *Latinization, Local Languages and Literacies in the Roman West*, Oxford, 2024.

¹⁴ P. Drăgoiescu, *Limba latină pe inscripțiile din Dacia Romană*, Râmnicu Vâlcea, 1931. See the review of C. Daicoviciu, *Dacoromania*, VII, 1933, 368-369.

¹⁵ H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, București, 1960.

¹⁶ H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București-Paris, 1978, V: "Notre ouvrage «*Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*» (*La langue latine dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*), București, 1960, a suscité un vif intérêt dans le monde scientifique; il a été commenté dans 45 revues de 32 pays différents et au bout de quelques semaines il était épuisé. Ce succès est dû au fait qu'il s'agissait du premier ouvrage de synthèse consacré à une aire où se sont entrecroisé de si nombreux courants de culture et où le latin, en dehors de deux langues romanes (l'ancien dalmate et le roumain), a laissé des traces profondes dans les langues albanaise et grecque (byzantine et moderne), a influencé les langues slovène, serbo-croate et bulgare, a persisté enfin dans un grand nombre de toponymes du sud-est de l'Europe". The monograph was preceded by the research *Câteva observații asupra limbii latine din provinciile dunărene ale imperiului roman*, *Studii și Cercetări de Lingvistică*, 10/1, 77-99 = *Quelques remarques sur le*

the 1960 volume, as the provinces discussed included those outside the Danube region (Achaia and Epirus, Macedonia, Dalmatia, Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Dacia, Moesia Superior, Thracia, Moesia Inferior, Scythia Minor, Dacia). His research is structured around distinct sections (the diffusion of the Latin language in the aforementioned provinces; phonetic, morphological, syntactic, and lexical aspects; semantically classified vocabulary; influences exerted by other languages, such as Greek, Germanic, and Celtic). An essential aspect addressed by H. Mihăescu concerns the diachronic innovations that emerged within the Latin language (1-6 centuries AD).

Another significant contribution to Romanian exegesis is the monograph of S. Stati, on the inscriptions from Dacia and Scythia Minor, which follows a structural framework similar to that of H. Mihăescu, but differentiates itself through a more nuanced and rigorous linguistic analysis, offering deeper insights than its predecessor¹⁷.

I. Fischer undertook an excellent study of Latin vocabulary in the chapters devoted to Latin from the perspective of the history of the Romanian language¹⁸. Al. Rosetti's work on the history of the Romanian language is a reference for our subject, given that his epigraphic argumentation is based on the *Corpus Inscriptionum Latinarum*¹⁹.

Discussing the concept of "Danubian Latin", I. Fischer has always been aware that both territories must be taken into account in this regard (the Latin from the north and, respectively, south of the Lower Danube). This methodological precept was not pursued to the fullest, even by I. Fischer, who tailored the term in his influential monograph²⁰. In this book, he states he was unable to address the South-Danubian Latin, limiting his research to the North-Danubian part of the Daco-Moesian *Romanitas*.

latin des provinces danubiennes de l'Empire romain, in *Recueil d'Etudes romanes publié à l'occasion du IXe Congrès international de linguistique romane à Lisabonne*, București, 1959, 145-166.

¹⁷ S. Stati, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, București, 1961.

¹⁸ Al. Rosetti (coord.), *Istoria Limbii Române*, I-II, București, 1965, 1969.

¹⁹ Idem, *Istoria Limbii Române*, I, *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, București, 1986.

²⁰ I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, 1985, preceded by the study *Aspectul lingvistic al romanizării Daciei, Limba Română*, 27/2, 1978, 189-191.

In 2011, a significant study on the Latin language of Moesia Inferior was conducted (available in manuscript form)²¹. This research examines phonetic, morphological, and lexical phenomena, examples based on a *Supplementum Epigraphicum*. The author highlights a prevalence of phonetic transformations that have resulted in changes to the morphological structures of both the nominal and verbal systems.

Focusing on the province of Moesia Inferior, it is worth to mention the monograph by the author of this article, which also focuses on the language of Greek and Latin inscriptions and aspects related to linguistic interference and bilingualism²². The Latin language from this province exhibits similar or identical features with other areas of the empire; notably, there are pan-Latin features, which the *epigraphic habit* can explain²³.

The same conclusion – that is, not a process of local dialectalisation, but pan-Latin phenomena – was reached in 2014 by E. Beu-Dachin in a thoroughly researched monograph, based on the analysis of approximately 4500 inscriptions, on the language of inscriptions of Roman Dacia²⁴.

It is worth mentioning an extremely valuable working tool, an exhaustive lexicon of the epigraphic lexical treasure of Roman Dacia, coordinated by a team of epigraphists from Cluj-Napoca, under the coordination of I. Piso²⁵.

In the most recent synthesis of the history of the Romanian language, two subchapters must be outlined, *The historical context of the Romanisation of the Daco-Moesian area* and *The Romanisation of*

²¹ Fl. Matei-Popescu, *Limba inscripțiilor latine din provincia Moesia Inferior*, București, 2011 (mss).

²² R.-G. Curcă, *Elenism și romanitate în Moesia Inferior: interferențe etnice și lingvistice*, Iași, 2012.

²³ R. MacMullen, *The Epigraphic Habit in the Roman Empire*, *AJPh*, 103, 1982, 233-246; G. Woolf, *Monumental writing and the expansion of Roman society in the early Empire*, *JRS*, 86, 1996, 22-39.

²⁴ E. Beu-Dachin, *The Latin Language in the Inscriptions of Roman Dacia*, Cluj-Napoca, 2014. She has also published a partial study addressing the same topic in 2012, *Limba latină în inscripțiile din Dacia romană. Studiu lingvistic. Semnalarea unor neconcordanțe față de limba latină standard*, in V. Rus (ed.), *Non omnis moriar. Beatrice Tătaru Monumentum in Aeternum*, Târgu-Lăpuș, 2012, 122-133.

²⁵ I. Piso, R. Ardevan, C. Fenechiu, E. Beu-Dachin, Șt. Lălu, *Lexicon Epigraphicum Daciae*, Cluj-Napoca, 2016.

Dobrogea, in which only the historical context of the linguistic Romanisation of the north-eastern extremity of Moesia Inferior is presented. The author of the chapter, A. C. Halichias, stresses that the issue of the Latin spoken in the south-Danubian area must also be taken into consideration²⁶, the complexity of this topic is far from being covered completely.

Starting from the need to study epigraphic Latin in the Moesian territories in their entirety (Moesia Superior and Moesia Inferior), we would like to highlight an ongoing project (2025-2027), *Linguistic Romanization in Moesia Superior and Moesia Inferior (1st-3rd centuries AD)*. The main goal of the project is to ascertain the characteristics of the linguistic romanisation in the provinces of Moesia Inferior and Moesia Superior, starting from the historical context of the Roman expansion in the Moesian territories.

Sectorial studies

For the period between the 4th and 6th centuries AD, we have a study by E. Popescu that discusses, with several examples from phonetics, morphology, syntax, and lexicography, certain Christian inscriptions from Scythia Minor²⁷.

An interesting study based on epigraphic and literary material from the first century AD of the Roman-Byzantine period was conducted by M. Alexianu on the linguistic situation in the province of Scythia Minor²⁸.

R.-G. Curcă addressed the issue of Latin loanwords in ancient Greek in Moesia Inferior in a study published in 2004 (an analysis of approximately 40 loanwords divided into semantic fields and analyzed in terms of their grammatical adaptation into Greek)²⁹.

²⁶ A. C. Halichias, A. *Romanizarea*, in M. Sala, L. Ionescu-Ruxăndoiu (eds.), *Istoria Limbii Române*, I, București, 2018, 25-38, 54-64.

²⁷ E. Popescu, *Câteva considerații cu privire la limba inscripțiilor creștine din Scythia Minor în secolele IV- VI*, in *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1977, 123-133.

²⁸ M. Alexianu, *La situation linguistique de la province romaine Scythie Mineure. Repères d'une recherche*, in S. Santelia (ed.), *Italia e Romania: Storia, Cultura e Civiltà a confronto. Atti del IV Convegno di Studi italo-romeno (Bari, 21-23 ottobre 2002)*, Bari, 2004 (*Quaderni di „Invigilata Lucernis”* 21), 145-156.

²⁹ R.-G. Curcă, *Les latinismes dans les inscriptions grecques de la Scythie Mineure*, in *ibidem*, 247-251, research extended in eadem, *Elenism și romanitate...*, 164-169 (approximately 80 occurrences of Latin loanwords).

In the first study devoted to the Greco-Latin bilingualism in Moesia Inferior, M. Alexianu analyzed the private bilingual inscriptions from two Greek cities, highlighting: the importance of the order of the languages; the equivalence between the two versions of the text; the status of the individuals; the character of the audience the inscription was intended for; types of stonecutters, etc.³⁰.

Although bilingual inscriptions constitute only a low percentage of the overall epigraphic corpus from Moesia Inferior (1st-3rd centuries AD), they warrant particular attention, as they attest to a genuine and widespread linguistic phenomenon that is otherwise sparsely documented. The Greek-Latin and Latin-Greek equivalents, code-switching, and stereotypical formulas are examined within the broader framework of bilingualism in a dedicated study focusing on the historiographical dimensions of bilingual inscriptions from the entire territory of Moesia Inferior³¹. In 2015, a study was published that undertakes an analysis of Latin terms regarding the ideological discourse of power present in Greek and bilingual inscriptions in Moesia Inferior, by borrowing and linguistic calque³².

The military presence in a bilingual context was analyzed by L. Bîrliba and R.-G. Curcă in a paper published in 2018, focusing on private inscriptions, erected by soldiers and veterans from Moesia Inferior³³.

It is also worth mentioning studies focused on Moesia Inferior regarding code-switching as an expression of linguistic identity (*e.g.*, the taxonomy of code-switching in tag-switching, intra-sentential and inter-sentential, the extra-linguistic context)³⁴; *sermo castrensis* (*e.g.*,

³⁰ M. Alexianu, *Les inscriptions bilingues privées de Tomi et de Histria*, in V. Cojocaru (ed.), *Ethnic Contacts and Cultural Exchanges North and West of the Black Sea from the Greek Colonization to the Ottoman Conquest*, Iași, 2005, 305-312.

³¹ R.-G. Curcă, *The bilingual inscriptions of Moesia Inferior: the historiographic framework*, *C&C*, 6/1, 2011, 71-80, research extended in eadem, *Elenism și romanitate...*, 141-152.

³² Eadem, *La terminologia del potere nello spazio ellenofono della Mesia Inferiore*, *C&C*, 10, 2015, 129-136.

³³ L. Bîrliba, R.-G. Curcă, *Military Presences in Bilingual Inscriptions from Moesia Inferior*, in S. Fink, M. Lang, M. Schretter (eds.), *Mehrsprachigkeit. Vom Alten Orient bis zum Esperanto*, Münster, 2018, 105-112.

³⁴ R.-G. Curcă, *Code-switching: expression forms of linguistic identity in Moesia Inferior*, in L. Mihailescu-Bîrliba (ed.), *Limes, Economy and Society in the Lower Danubian Provinces*, Leuven, 2019, 11-18.

analysis of the terms *conveteranus*, *commanipularis*, *lixa*, *circitor*, *catafractarius*, *campidoctor*)³⁵; the linguistic impact of the Roman army³⁶; cultural activity, and individual interactions in the socio-economic circumstances of the province³⁷; derivational suffixes applied to female Roman names³⁸; trilingualism³⁹.

Regarding the vocabulary in Dacia, it is worth mentioning several important recent studies published by C. Fenechiu on different topics, such as the term *numen*, the lexicon of family or metals, and also on the different ways to express the idea of „writing” and „reading” in inscriptions (e.g. *scribere*, *conscribere*, *describere*, *proscribere*, *subscribere*, *scire*, *litteras scire*)⁴⁰. E. Beu-Dachin has also paid particular attention to the vocabulary in Dacia, discussing the concept of soldier and analysing the terminology of the terms *commanipulares*, *commannipuli*⁴¹.

³⁵ Eadem, *Sermo castrensis in Moesia Inferior*, in L. Mihailescu-Bîrliba, W. Spickermann (eds.), *Roman Army and Local Society in the Limes Provinces of the Roman Empire*, Rahden/Westfalia, 2019, 85-93.

³⁶ M. Alexianu, F. Matei-Popescu, *The linguistic impact of the Roman Army in the province of Moesia Inferior*, in L. Mihailescu-Bîrliba, W. Spickermann (eds.), *op. cit.*, 63-84.

³⁷ I. Dumitrache, R.-G. Curcă, *Inter-cultural and linguistic relations north of the Danube*, in R.-G. Curcă, A. Rubel, R. Symonds, H.-U. Voß (eds.), *Rome and Barbaricum. Contributions to the archaeology and history of interaction in European protohistory*, Oxford, 2020, 73-80.

³⁸ R.-G. Curcă, *Female Anthroponymy in Moesia Inferior: Derivational Suffixes*, in L. Mihailescu-Bîrliba, I. Piso (eds.), *Romans and Natives in the Danubian Provinces (1st-6th c. AD)*, Wiesbaden, 2023, 545-552.

³⁹ M. Alexianu, *Moesia Inferior: Trilingualism Premises and Indicators*, in *ibidem*, 531-544.

⁴⁰ C. Fenechiu, *La notion de numen dans les textes littéraires et épigraphiques*, Cluj-Napoca, 2008; eadem, *The vocabulary of family in inscriptions from the central part of Dacia Superior*, in E. Beu-Dachin, R. Ardevan (eds.), *Mensa Rotunda Epigraphiae Daciae Pannonicaeque*, Cluj-Napoca, 2016, 133-140; eadem, *The verbs “to write” and “to read” in the inscriptions of Dacia*, *Acta Musei Napocensis*, 56/I, 2019, 121-134; C. Fenechiu, Șt. Lalu, *The vocabulary of metals in Latin inscriptions from Dacia*, *ibidem*, 51/I, 2014, 187-193.

⁴¹ E. Beu-Dachin, *Commanipulares / commannipuli in Roman Dacia and the fragmentary preserved forms. Terminology*, *Caiete ARA. Arhitectură. Restaurare. Arheologie*, 2, 2011, 79-85; eadem, *About the concept of soldier in the Latin inscriptions from Dacia*, in E. Beu-Dachin, R. Ardevan (eds.), *op. cit.*, 211-220; eadem, *The vocabulary of the wax tablets from Alburnus Maior*, in *ibidem*, 221-264; eadem, *Linguistic peculiarities in the Latin inscriptions of Potaissa (Dacia)*, *ACD*, LVI, 2020, 37-60.

Conclusions

Compared to the numerous studies and articles dedicated to epigraphy in Dacia and Moesia Inferior, studies on epigraphic Latin have seen much less development. However, we outline several stages in the evolution of this research: a) the initial stage represented by the publication of P. Drăgoiescu's work; b) the fundamental syntheses of H. Mihăescu, S. Stati, I. Fischer; c) monographic approaches dedicated to a specific province; and d) the expansion of the parameters of approach, including entirely new issues, such as the study of bilingual inscriptions and the presence of Latin loanwords in Greek inscriptions. Recent research, which has enjoyed considerable international recognition, has been developed in accordance with internationally updated methodologies.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Bd. Carol I, Nr. 11, 700506, Iași, România
Tel.: 040/0232/201634, Fax: 040/0232/201156

ISSN: 1842-3043
e-ISSN: 2393-2961

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI